

РОЗДІЛ 2 ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 811.511.141'25"19/20 "

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.39.3.2>

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО В УГОРЩИНІ ТА В ЛІТЕРАТУРІ УКРАЇНСЬКО-УГОРСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ У XX-XXI СТ.

TRANSLATION STUDIES IN HUNGARY AND IN THE LITERATURE OF THE UKRAINIAN-HUNGARIAN BORDERLAND IN THE XX-XXI CENTURIES

Бедзір Н.П.,

orcid.org/0000-0002-6439-725X

доктор філологічних наук,

*завідувач кафедри, професор кафедри слов'янської філології та світової літератури
Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»*

Демчик М.І.,

orcid.org/0000-0002-0813-8587

старший викладач кафедри слов'янської філології та світової літератури

Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»

Унікальність і винятковість угорської школи перекладу та відображення її принципів в українсько-угорських художніх перекладах становлять основну мету цього дослідження. Аналіз цього питання необхідно здійснювати в контексті історії угорського перекладознавства. Вивчення ключових етапів розвитку перекладацької справи в угорській літературі сприяє з'ясуванню порушених проблем. Традиції угорського перекладознавства поширилися також на угорськомовних перекладачів Закарпаття. Угорськомовна література на території Закарпаття XX–XXI століть є унікальним і вагомим компонентом культурного життя регіону, який нерідко залишається поза увагою окремих авторів при узагальненні літературного процесу в Україні та на Закарпатті.

Стаття присвячена дослідженню питань перекладознавства в історії угорської літературознавчої науки та традиції закарпатської хунгарології в галузі літературного перекладу на прикладі перекладацької майстерності Ю. Шкробинця. Методологічні надбання угорських перекладачів від Відродження до періоду модернізму виходили із переконання, що 1) переклад збагачує обидві літератури, розширює горизонти літературознавства 2) окрім вірності та еквівалентності, переклад несе світоглядну, естетичну місію 3) приймаюча література повинна бути готовою сприйняти переклад твору іншої літератури 4) переклад повинен виходити із глибинного аналізу твору, охоплюючи час, місце, обставини написання, контекст його літературного оточення 5) перекладів повинно бути багато, кожне покоління читачів достойне свого перекладу, тобто свого розуміння іншомовного твору. Угорськомовна література в українсько-угорському пограниччі мала значний вплив на розвиток української літератури. Вона сприяла творчому пошуку українських письменників, а також розвитку української літературної критики.

Ключові слова: переклад, українсько-угорські переклади, угорська література, угорськомовна література Закарпаття, Ю. Шкробинець.

The present study searches the secret behind the uniqueness and exclusivity of the Hungarian translation school and how its principles were reflected in the Ukrainian-Hungarian literary translations. In order to examine these questions properly, the history of Hungarian translation must be studied as well.

The traditions of Hungarian translation studies have also spread to Transcarpathian Hungarian translators. Between the 20th and 21st centuries Hungarian literature is a unique and significant aspect of social life in the region. This fact is often overlooked by some authors when summarizing the literary process in Ukraine and in Transcarpathia.

The article is dedicated to exploring issues of translation studies in the history of Hungarian literary science and the tradition of Transcarpathian Hungarian studies in the field of literary translation, using the example of the translation mastery of Yu. Shkrobinets. The methodological assets of Hungarian translators from the Renaissance to the period of modernism were based on the conviction that 1) translation enriches both literatures, expands the horizons of literary studies 2) in addition to fidelity and equivalence, translation carries a worldview, aesthetic mission 3) the receiving literature must be ready to accept the translation of a work of another literature 4) the translation should be based on an in-depth analysis of the work, covering the time, place, circumstances of writing, the context of its literary environment 5) there should be many translations, each generation of readers is worthy of its translation, that is, its understanding of a foreign language work. Hungarian-language literature in the Ukrainian-Hungarian border region had a significant impact on the development of Ukrainian literature. She contributed to the creative search of Ukrainian writers, as well as the development of Ukrainian literary criticism.

Key words: translation, Ukrainian-Hungarian translation, Hungarian literature, Hungarian literature of Transcarpathia, Yu. Shkrobinets.

Постановка проблеми. Переклади текстів художньої літератури традиційно розглядаються як один із вирішальних факторів формування культур та мов. Важливість перекладу як двигуна літературного процесу розуміли найбільші представники національних літератур (вони досить часто й самі були перекладачами. Кожна з національних літератур виробляє свої, властиві тільки особливостям її мови і естетики, принципи перекладу. Переклад не тільки дозволяє культурі, що приймає, познайомитися з новими жанрами і надалі освоїти їх уже на своєму матеріалі, але й розширює можливості приймаючої мови і літератури. Наприклад, перекладознавці Є. Барань і С. Черничко зазначають: «З початку 90-х років XX століття явище угорського мовного впливу особливо простежується у мові творів сучасних письменників Закарпаття, які, окрім літературної мови, вдаються і до вживання діалектизмів (напр., Д. Кешеля, І. Петровіч, П. Чучка)». [1, с. 110]. Сучасна гуманітарна наука розглядає перекладознавство (конкретніше – дослідження художніх перекладів) як один із методів вивчення літератури, поряд із порівняльним літературознавством [2, с. 3–11].

Перекладознавство Угорщини пройшло складний шлях, адже віддаленість угорської від слов'янських та романо-германських мов ставила потребу літературних перекладів на чільне місце. Напрацювання власної перекладацької методики та підходів в угорському перекладознавстві ще не стало предметом глибоких українських досліджень.

Аналіз дослідження проблеми (історія попередніх досліджень). За останні десятиліття увага до українсько-угорських перекладів була прикута завдяки появі «угорського» номеру журналу «Всесвіт» у 2006 році [3], із глибокою аналітичною публікацією літературознавця, критика, вченої, професора Л. Мушкетик «Переклади угорської літератури українською мовою» [4]. Дослідниця здійснила огляд перекладів 20–40-х років, зазначила, що перекладались у ті роки політично «прийнятні» твори Мате Залки, Шандора Барти, Бели Іллеша, Шандора Пететі. Л. Мушкетик зауважила, що у деяких випадках ці переклади робились з російської чи німецької мови, що тоді вважалося цілком нормальним, а сам переклад часто був недосконалим, примітивним, траплялося багато буквалізмів, русизмів.

До когорти відомих перекладчів з угорської у 60-ті–80-ті роки XX ст. авторка відносить К. Бібікова, О. Барана, С. Панька, М. Лукаша, І. Мегелу, І. Петровіч, Ю. Шкробинця. «Хоча існувала тенденційність у підборі творів та пись-

менників, однак кращі класичні твори угорських авторів виявилися непогано репрезентованими».

Л. Мушкетик звернула увагу на невіршені питання українсько-угорських перекладів: «На жаль, в останнє десятиріччя спостерігається значне зменшення зарубіжних художніх перекладів, у тому числі й угорських. Майже повністю припинено випуск літературної класики, більшість осередків української книговидавничої справи, редакційно-видавничі колективи, перекладачі перейшли на переклад історичної, філософської та ін. наукової літератури. Кількість художніх перекладів значно знизилася. Майже припинився переклад угорської художньої літератури на українську мову». Щодо лінгвістичних проблем українсько-угорських перекладів, то дослідниця відмітила, що «потребують розгляду й питання передачі лексики, лексичних трансформацій ... Так, аглютинативний характер угорської мови потребує певного розширення, декомпресії тексту під час перекладу, свою специфіку має і передача розгалуженої системи просторових і часових зв'язків угорської мови українською тощо. При цьому слід враховувати вимогу перекладацької еквівалентності тексту, джерела перекладу, комунікативний аспект, донесення інформації від надавача до адресата». Винятково складно, – пише Л. Мушкетик, – здійснювати переклади історичної прози.

Продовжуючи огляд українсько-угорського перекладознавства, необхідно відзначити, що протягом останнього двадцятиліття проведена титанічна праця з узагальнення результатів українського перекладознавства: це підручник Т. Шмігера [5], дослідження Г. Майфета [6], збірка перекладознавчих праць Р. Зорівчак [7]. Щодо українсько-угорського перекладознавства, то тут є значні досягнення, починаючи з 2000-х років. Неперевершеним дослідженням за ступенем наукової глибини, аналітичності залишається монографія Івана Мегели про угорський роман 20–30 років XX століття [8], [9], [10].

Вагомий внесок у систематизацію та узагальнення українсько-угорських перекладів вносить професор Університету Лоранда Етвеша (Будапешт) В. Лебович (Viktória Lebovics), яка регулярно публікує аналітичні статті з дослідження української літератури, з історії українсько-угорських перекладів, з методики навчання перекладацької справи [11]. Безцінним для науковців-хунгарологів, перекладачів, студентів є періодичний збірник статей зі слов'янського перекладознавства *Ars translationis*, який видається в Угорщині [12], а також перекладознавчий журнал «*Helikon*» [13].

Суттєвим науковим внеском стали дослідження закарпатської угорської літератури після розпаду СРСР (В. Чордаш) [14]. та глибоко і оригінально проведене компаративне зіставлення постмодерних романів П. Естергазі та Ю. Андруховича (Т. Пастух) [15]. Цікаво, що роман П. Естергазі «Небесна гармонія» у 2020 був перекладений українською перекладачкою Ю. Бушко, а роман Ю. Андруховича так і не знайшов свого перекладача на угорську мову.

Дослідження української літератури в українсько-угорських взаєминах є пріоритетним напрямом закарпатської наукової філології. Так дослідниця О. Зимомря присвятила наукову публікацію вивченню творчості Л. Балли [16]. Кафедра угорської філології та кафедра української літератури Ужгородського університету плідно вивчають особливості угорських перекладів української літератури. Доцент Е. Балла розглянула своєрідність угорських перекладів малої прози українських письменників-шістдесятників [17], а також дослідила угорський дискурс творчості Івана Чендея [18]. У 2022 р. аналіз перекладів Петра Скунца з угорської мови (на матеріалі перекладів поезії Вілмоша Ковача) представила О. Талабірчук [19].

Активізувала українсько-угорські дослідження друга Міжнародна конференція «Україністика в Угорщині та поза її межами», проведена у листопаді 2021 р. в м. Ніредьгаза (Угорщина), де прозвучали результати вивчення угорських перекладів П. Мовчана, яке здійснив М. Васьків (м. Київ) [20]. Загалом, можна зазначити, що літературознавче наукове вивчення українсько-угорських паралелей активізувалось за останнє десятиріччя.

Пожвавляють українсько-угорські культурні зв'язки акції громадських організацій, наприклад, створення у 2023 р. до Дня Незалежності України Фондації української книги в Угорщині «UNABOOK», яка ставить за мету продовження та примноження найкращих традицій друкованого українського слова за кордоном.

Мета статті. В чому полягає унікальність, винятковість угорської перекладацької школи і як її принципи відобразилось на українсько-угорських художніх перекладах – таке завдання поставлене у даному дослідженні. Розгляд цього питання необхідно пов'язати із історією угорського перекладознавства. Історія ключових моментів перекладацької справи в угорській літературі допомагає у вирішенні цих питань.

Виклад основного матеріалу. Роль перекладу як «рушійної сили літературної еволюції» чітко проглядається на прикладі розвитку концепцій літературного перекладу на угорську мову

з XVI ст., коли з'явився перший опублікований твір Балінта Балашші, лицаря, поета, патріота, перекладача – переклад з німецької мови книги лютеранського пастора Міхаеля Бокка «Садок цілющих трав для недужих душ» («Трав'яний сад для хворих душ»). Б. Балашші, знавець семи мов, став не тільки першим угорським автором духовних віршів, патріотичних і військових пісень, любовної лірики, але і перекладів з латині і німецької. Б. Балашші береться за переклади з метою **збагатити словниковий запас угорської мови, сприяти її реформуванню**. Переклади, які він здійснював з латини, зі слов'янських мов, а він знав три слов'янські мови, збагачили угорську літературу **новими жанрами: гімнами, новелами, канцонами, пасторальною драмою** («Szép Hungarian Comedy» («Прекрасна угорська комедія»)) за мотивами пастушої драми італійця Крістофоро Кастеллетті «Амаріллі»). Тут Балашші слідував за своїм учителем Петером Борнеміссо. Переклади були невіддільні від розвитку своєї мови. У 1538 р. Мат'яш Девай Біро, «угорський Лютер», надрукував першу граматику, а через три роки вже був здійснений повний угорський переклад Нового Завіту, майже одночасно – переклад усієї Біблії, виконаний Гашпаром Каролем, священником з Віжоя. Концепція художнього перекладу сформувалась в роботах угорських поетів епохи Просвітництва, однак міркування про природу перекладу та його роль у приймаючій культурі зустрічаються і в ранніх авторів [21]. Один із перших творів угорською мовою – переклад байок Езопа, виконаний Габором Пешті (1536). Перекладач визначає мету перекладу так: «Коли я бачу, що майже кожна людина і майже кожен народ на земній кулі має чудовий перелік перекладів, і всюди у світі займаються тим, щоб славу батьківщини своєї примножити, і мову і дух її тим облагородити, і все більше в широкі кола поширити, тоді я запитую, чому б і мені не було дозволено власну мову та дух прикрасити наукою давніх мудреців, та своїми силами порадуватися за батьківщину, якій і так всі ми завжди зобов'язані» [22, с. 76–78].

Наприкінці XVI – на початку XVII ст. угорські перекладачі головною перевагою перекладу називають «вірність». Так, у передмові до свого перекладу текстів Фоми Кемпійського видатний оратор, філософ, родоначальник угорської літературної прози Петер Пазмань заявляє: «Прагнув я до того, щоб правильно пояснити сенс вченої літери, словесно ж оформляв його так, щоб не виглядав він кострубатим і затуманним» [23, с. 59–60]. У 1619 р. Пал Хапортоні Форро

писав про перекладацьку вірність як про основну ланку між перекладачем та замовником [21].

Угорське перекладознавство в епоху Просвітництва розвивається швидко і невпинно. Менше ніж за 100 років проблеми літератури і перекладу вже будуть обговорюватись у літературному журналі «Угорський музей» (угор. «Magyar Múzeum»), започаткованому Давидом Бароті, Яношем Бачані, Ференцом Казінці у 1788 році. Діячі угорського Просвітництва активно перекладають світову літературу: поеми Мільтона («Втрачений рай») і Вергілія («Енеїда», 1810-1813), трактат Ж.Ж.Руссо «Про суспільну угоду, або принципи політичного права», заклики Наполеона «До угорців» (Я. Бачані у 1809 р.).

Перша угорська серйозна публічна дискусія про літературний переклад – дискусія між Яношем Бачані та Йозефом Райнішем. У період з 1787 по 1789р. Янош Бачані опублікував три докладні статті про переклад. На третю працю «Про переклад», опубліковану в альманасі «Magyar Múzeum» (1789) у додатку до власного перекладу Вергілія (1789) відгукнувся Йозеф Райніш [24, с. 42].

Я. Бачані встановлює у справі перекладу свої правила, орієнтуючись на різноманітність письменницьких стилів: «Один – стислий і хоче, щоб читачі його думали самі; інший балакучий, і кожну думку промовляє для читача, перекладач не може нічого додати до оригіналу або прибрати з нього» [25, с. 31–32]. Виступаючи з вимогою перекладати дослівно, Бачані, звичайно, розумів, що такий переклад практично неможливий через відмінності між мовами: «Несхожість мов, змісту, знову ж таки відмінність звучання перешкоджають тому, щоб перекладач міг слідувати оригіналу слово в слово» – і це дає перекладачеві свободу [25, с. 32]. Перекладач у розумінні Я. Бачані повинен не просто добиватися вірності оригіналу, але має **«піднятися над текстом»**: проаналізувати його, оцінити і визначити його художні особливості у контексті історії літератури. Переклад у цьому контексті розуміється досить широко – як власне переклад, антологізація, історіографія, критика, редагування і т. д., що дозволяє нам у випадку з угорською літературою апелювати до ширшого кола текстів [25, с. 41].

Незважаючи на наполегливі заклики перекладати максимально дослівно, концепція Я. Бачані цінна тим, що ставить на чільне місце право автора на оригінальний текст. Відповідь Й. Райніша у вище згаданій дискусії виводить на перший план у перекладознавстві критичну оцінку твору. В «Угорському Вергілії» («A magyar Virgilius») критичі піддається текст, отриманий в результаті перекладу. Й. Райніш порівнює три переклади: «рабський» (правильний за змістом, але такий, що порушує норми мови), «середній» і «чудовий», виходячи з того, що кожен текст, написаний іноземною мовою, може з'явитися і іншою мовою або як нікчемний текст, або як текст нічим не примітний, або як видатний текст. У своїй оцінці Й. Райніш першим в угорській практиці прирівнює перекладача до автора: «Той, хто хоче перекласти вірш видатного поета, і сам має бути поетом; поет не лише тоді поет, коли сам пише вірші, а й тоді, коли перекладає твори іншого поета будь-якою мовою; так само і якщо перекладачем стане поет, то свободу свою не втратить» [24, с. 42]. Й. Райніш докладно перераховує дозволені у перекладі прояви свободи, пропонуючи варіанти перекладацьких рішень (головним чином, перифрази, синонімічні конструкції, описи.).

Принципи епохи угорського Просвітництва сформувались у працях блискучого діяча національної культури Ференца Казінці. Гострота проблем пов'язувалась із творенням національної літературної мови, із ставленням до чужих мов та літератур. Зрозуміти надзвичайну напруженість і гостроту цієї боротьби допомагає висловлювання Лайоша Кошута: «Зрозуміло, – говорив він, – що мова – це ще не нація, але ми знаємо також, що без мови немає і нації» [26].

А переклади творів Шекспіра, Мольєра, Гете, Шіллера, Гердера, Лессінга, Клопштока, здійснені Ф. Казінці, допомогли руйнуванню застарілих естетичних уподобань у свідомості угорських митців. Сам Ф. Казінці переклади вважав головною справою свого життя, як взагалі **переклади з європейських мов – невідкладним першочерговим завданням угорської літератури**. Переклади настільки вважав необхідними, що зауважував: для створення самостійних творів угорська література ще не дозріла. Це викликало гострі суперечки із його однодумцями – Й. Райнішем, Я. Бачані [27]. Усунення вимоги національної художньої оригінальності з естетичної програми «оновлювачів» відображало її певну обмеженість, кабінетну абстрактність і викликало бурхливі протести романтиків (Кельчеї та ін.).

Активно розвивається перекладацька і просвітницька діяльність Д. Бешшенеї. Сам митець наголошує на необхідності **активізувати переклади** на угорську: «Жодна нація не творила ще наук чужою мовою, тільки своєю». Але він не впадав у національну обмеженість, підкреслюючи, що культура інших народів – дзеркало, де нація може

побачити «і свою силу, і слабкості» [28].. Йозеф Карман (1769-1795), основоположник угорського сентименталізму, розвиваючи ідеї Д. Бешшеней, підкреслює необхідність не тільки перекладацтва, але і створення національно самобутньої літератури (програма журналу «Уранія») [29].

Розвиток перекладацької думки в Угорщині демонструє очевидні паралелі з аналогічними процесами в інших країнах, але очевидно, що угорське перекладознавство йде своїм шляхом, виробляє свої принципи: перекладач не повинен дослівно копіювати твір, перекладач повинен знати контекст твору, глибоко розуміти його, сприймати його як елемент історії літератури, перекладач повинен сам бути митцем, національна література і мова збагачуються завдяки перекладам.

Критики і письменники тільки підходили до питання про міру «художності» перекладу, тобто, відступів від оригінального тексту. У першій чверті XIX ст. найпомітнішою подією в історії угорської перекладацької думки стало листування Казінці, Кельчеї та Семері, так звана «Справа про Іліаду». Йшлося про те, що у 1823 р. Ференц Кельчеї та Ференц Надь здійснили дуже схожі переклади «Іліади». Ображений Кельчеї звернувся за допомогою до Пала Семері, а той переадресував питання Ференцу Казінці. Казінці наполягав на тому, що перекладач має право користуватися вдалим рішеннями попередника, і такий текст не можна назвати плагіатом. Крім цього, у Казінці та Семері чітко звучить думка про те, що оригінал – це літературний твір, а перекладач повинен слідувати йому. Саме після цих дискусій, на рубежі 1830-х-1840-х років слово *műfordítás* у значенні «художній переклад» остаточно закріплюється в угорській мові; виникає різниця між *műfordítás* та *fordítás* (художній переклад та просто переклад). Перекладознавство взяло до уваги і концепцію Я. Бачані, в якій вітається «всезнаючий перекладач», який **знає всі тонкощі оригіналу, але свідомо спрямовує власний переклад за оригінальною та провідною інтенцією автора.**

У другій половині XIX ст., у світлі подій революції 1848 р., що активізували прагнення зберегти національну культуру, у дискусіях про принципи перекладу активно фігурують поняття «дух» та «національний характер»; у галузі художнього перекладу йдеться також про еквівалентність віршованих форм та можливості їх запозичень. Еквівалентність перекладу поєднується із такою категорією, як вплив на читача. Одним із головних виразників цієї ідеї став Карой Сас. Все, що перекладаємо, як вважає Сас, **робимо на потребу читача, за запитом часу і художніх смаків свого**

часу. Переклад має збагачувати і насолоджувати насамперед читача [30, с. 167–187].

У XIX ст. у літературознавстві зростає розуміння важливості віршованої форми, тому в теоріях перекладу найчастіше з'являється вимога раз і назавжди науково визначити та зафіксувати правила її передачі у канонічних жанрах. Важлива віха в угорському перекладі – створення у рамках «Товариства Кішфалуді» у 1860 р. угорського шекспірівського комітету, куди увійшли Янош Арань, Антал Ченгері, Мор Йокаї, Моріц Лукач, Карой Сас та Еде Сіглігеті. Під егідою цього товариства та за допомогою фінансування Анастаса Томорі було надруковано угорською перші повні збірки творів Шекспіра (1864–1878), що стало видатною подією угорської літератури. Складні віршовані форми отримали вдалий угорський переклад і увійшли в угорську літературу.

Початок XX ст. ознаменувався голосами захисників своєї, угорської художньої літератури. У статті «Про переклади» (1902) Пал Дюлаї радить перекладати як можна менше, і натомість більше писати самим, закликає видавців і суспільство підтримувати свою, а не чужу літературу [31, с. 240–246].

На початку XX ст. формується журнал «Нюгат» (1908–1941, «Nyugat»), який зумів переломити тенденцію «меншовартості перекладів» і збагатити угорську літературу. Вплив авторів журналу на угорську культуру був винятковим. Ігнотус, один із талановитих редакторів журналу заявляє про бажання угорців зайняти своє місце у спільній історії народів, у якій різні нації мають взаємно збагачувати один одного. Ця позиція редакції заохочувала не лише слідувати кращим світовим зразкам у мистецтві, а й уважно вивчати свій народ, свою країну. Завдяки такій відкритості Сходу та Заходу, «своєму» та «чужому», журнал зміг об'єднати різні напрями угорської літератури, переконати митців у можливості співіснування, взаємопроникнення та взаємозбагачення [32].

Талановитим перекладачем був один із діячів журналу – Антал Серб. У роки Першої світової війни письменник більше перекладає, ніж сам пише. «Нюгат» постійно публікує його філософські та публіцистичні роздуми. Ним написані «Історія світової літератури», «Історія угорської літератури», його перу належать монографії про Петефі, Араня, Верешмарті, безліч статей з проблем розвитку літератури. Зі сказаного вище ясно, чому він заслужив серед сучасників титул вченого поета. Він справді був вченим, що не могло не позначитися на його творчості.

Особливо бурхливу реакцію викликала книга Антала Радо «Мистецтво перекладу» (1909) – спроба об'єднати все, що досі говорилося з цієї теми. Прагнення Радо впорядкувати перекладацьку практику, погляд на переклад як на філологічне заняття стали об'єктом критики зі сторони представників нового покоління угорських поетів-перекладачів та критиків. Вони дорікали А. Радо за консерватизм думок і висували на перше місце художню складову перекладу. Основним опонентом Радо став головний редактор «Нюгату» Ігнотус, який вважав, що мистецтву перекладу неможливо навчитися, тому що воно – таємниця, як будь-яке мистецтво [32, с. 471–472]. Перекладознавство формувалося як наука, і це не всім було зрозуміло, а світова модерністська література показала, що можна багато чого запозичити, освоїти через іншомовну літературу. Ще одним стимулом до активізації перекладацької діяльності в Угорщині стало висловлене у статті Лайоша Хатвані «Запах і смак» (1908) побажання пошуку нових джерел для розвитку літератури: «Вдома шукати нічого, час заглянути до сусідів. Слід взяти до уваги, що є Ібсен, є Верлен і Метерлінк, Гауптман і Ведекінд, Д'Аннунціо та Гофмансталь» [33, с. 569].

Найбільш значним явищем в угорському перекладознавстві початку ХХ ст., яке вплинуло на розвиток угорської поезії та літературної критики, стали переклади Бодлера, виконані Ендре Аді, та період з 1906 по 1923 р., тобто. з моменту їхнього виходу («Нові вірші», 1906). Ендре Аді зробив свої талановиті переклади Бодлера частиною угорської літератури та символом нової поезії. Аді вміщує переклади Бодлера серед власних віршів, підкреслюючи близькість поетичної та перекладацької творчості. Сприйняття Бодлера в угорській літературі назавжди виявилось пов'язаним із питаннями високохудожнього перекладу; до текстів цього автора постійно повертається угорська література.

Збірку «Квіти зла» на угорську також перекладали Міхай Бабіч, Арпад Тот та Лерінц Сабо. Разом з Деже Костолані вони склали «покоління великих художніх перекладачів «Нюгата».

Головними ідеологами створення нової традиції перекладу стали Міхай Бабіч та Деже Костолані. Відкриту систему «взаємовідносин» оригіналу та перекладу можна побачити у Деже Костолані. У перекладах він закликає позбутися «оболонки мови», вийти за її межі, щоб передати те, чого прагне будь-яка мова (враховуючи несхожість засобів вираження): емоції, пристрасть, світогляд, враження, образи. Д. Костолані з гумо-

ром пише, що перші перекладачі з'явилися біля підніжжя Вавилонської вежі: біля неї одразу ж виникли мовні школи, в яких перекладачі повиучували всі мови, написали граматики, і за чималі гроші почали «зближувати нещасних смертних», тобто наводити мости між націями [34]. Як і Д. Костолані, М.Бабіч на чільне місце ставить не відповідність форми оригіналу, не вірність змісту, не легкість прочитання, а «художність». Ні передача змісту, ні форми не роблять переклад художнім, – вважає він. У хорошого перекладу має бути **духовна, світоглядна місія**. По-справжньому художній переклад «направляє мислення народу в нове русло» [35, с. 663]. М. Бабіч віддає пріоритет вмінню перекладача «розгадувати загадки» тексту, вважаючи головним **ритм оригінальної мови, досконалість тексту угорською мовою**. Збірка «Сучасні поети» Д. Костолані (1914); переклади Данте та Шекспіра, збірка «Павлині пера» М. Бабіча (1920), а також критичні статті та публічні дискусії стали основою концепції, яка й досі зберігає свої позиції у практиці угорського художнього перекладу.

Прагнення добитися тотожного звучання підняло угорську літературу, особливо поезію, на небачені раніше висоти, а також зробило іншомовні тексти повноцінними учасниками процесів, що відбуваються в угорській літературі. Водночас, як показала практика наступних вісімдесяти років, вироблені на початку ХХ ст. принципи перетворились у традицію. Зміна парадигм у перекладі, як це видно з угорської практики, завжди призводить до оновлення національної літератури та сприяє її розвитку.

Традиції угорського перекладознавства розповсюдились і на закарпатських угорськомовних перекладачів. Угорськомовна література на території Закарпаття в ХХ-му – ХХІ-му століттях становить унікальний і значущий аспект культурного життя регіону, який оминають увагою деякі автори, узагальнюючи літературний процес в Україні та на Закарпатті [36], [37].

Українсько-угорське пограниччя Закарпаття – це особливий регіон, де протягом століть співіснують угорська та українська культури.. Перші угорські письменники, які жили і творили на території Закарпаття, з'явилися ще в середньовіччі. Однак найбільш визначний розвиток угорська література в цьому регіоні отримала в ХХ столітті у перекладах угорських творів українською мовою. Перекладами з угорської займалися в минулому Юрій Жаткович, Василь Гренджа-Донський, Юрій Станинець, Олександр Маркуш, Йосип Добош, Юрій Вакарчук,

Михайло Томчаній, Семен Панько, Ласло Балла, Василь Лизанець, Іван Петровцій, Юрій Боршош-Кум'ятський. Серед найвідоміших перекладачів угорської літератури на українську можна назвати Анатолія Перепадю, Василя Мисика, Марію Хоменко, Олександра Ковалю, Юрія Шкробинця, Івана Мегелю, Лесю Мушкетик.

Один із визначних перекладачів угорської літератури у Закарпатті – Юрій Шкробинець (1928-2001). За переклади з угорської мови творів Шандора Петефі, Яноша Араня, Ендре Аді, Антала Гідаша, видання антології угорської класичної та сучасної поезії в 1983 році він отримав літературну премію ім. М. Рильського.

Народився Юрій Шкробинець у м. Хуст, навчався в Будапешті в гімназії. Закінчив філологічний факультет Ужгородського університету. Із 1948 р. виступав з перекладами поетичних і прозових творів, переважно угорських. У традиціях угорського перекладознавства, його переклади є високохудожніми та точними, вони відтворюють не лише зміст, а й дух оригіналу.

Ю. Шкробинець перекладав твори як класичних, так і сучасних угорських письменників. Серед його перекладів – поеми Шандора Петефі «Апостол» і «Витязь Янош», балади Яноша Араня, вірші Ендре Аді, Дюли Юхаса, Аттіли Йожефа, Арпада Товта, Міклоша Радноті, Міхая Бабіча, письменників Дюли Іллеша, Міхая Ваці, Габора Гараї, Шандора Вереша, Вілмоша Ковача та інших.

Особливо важливим є внесок Ю.Шкробинця у популяризацію творчості Шандора Петефі в Україні. Його переклади поем «Апостол» і «Витязь Янош» стали справжнім тріумфом. Вони зберегли всю силу і красу оригіналу, а також передали романтичний дух Ш. Петефі. Ю. Шкробинець володів тонким «чуттям» мови, знав її особливості та художні можливості. Його переклади мають власну естетичну цінність.

Ці переклади сприяли знайомству українського читача з угорською літературою, відкрили нові горизонти для українського мистецтва слова. Йому підкорялись різні роди літератури – епос, лірика, драма; різні жанри – романи і повісті («Народжені в пустях» Дюли Ійеша, «Жага»

Клари Біхарі, «Будь чесний до самої смерті» Жігмонда Моріца, «Хмари без дощу» Ласло Балли, «Даруйте, пане вчителю» Фрідьєша Карінті), класична та модерна поезія («Угорська арфа»), комедія («Ліс гуде» Ференца Фаркаша), фольклор (народні казки «Таємниця скляної гори», «Угорські прислів'я та приказки»), музичні твори («Вибрані хорові твори» Бели Бартока).

Ю. Шкробинець популяризував українську літературу: переклав угорською мовою оповідання Михайла Коцюбинського «Коні не винні» (1950). Друкував також у періодичних виданнях дослідження про українсько-угорські літературні зв'язки, статті, рецензії, нариси [38].

Висновки. За 5 століть розвитку угорська література пройшла через горнило всіх світових естетичних напрямів і течій, виробила високий рівень перекладацької майстерності і комплекс вимог до перекладів на різні європейські мови. Методологічні надбання угорських перекладачів від Відродження до періоду модернізму виходили із переконання, що 1) переклад збагачує обидві літератури, розширює горизонти літературознавства; 2) окрім вірності та еквівалентності, переклад несе світоглядну, естетичну місію; 3) приймаюча література повинна бути готовою сприйняти переклад твору іншої літератури; 4) переклад повинен виходити із глибинного аналізу твору, охоплюючи час, місце, обставини написання, контекст його літературного оточення; 5) перекладів повинно бути багато, кожне покоління читачів достойне свого перекладу, тобто свого розуміння іншомовного твору. Угорськомовна література в українсько-угорському пограниччі мала значний вплив на розвиток української літератури. Вона сприяла творчому пошуку українських письменників, а також розвитку української літературної критики.

Українські письменники часто черпали натхнення з угорської літератури, у тому числі з творчості Дюли Ійеша, Йожефа Аттіли, Йожефа Бардоша, Кароя Балли, Ласло Балли та інших. Вони переймали угорські літературні традиції, перекладознавчі традиції, а також нові художні форми, прийоми і стилі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Барань Є., Черничко С. Дослідження українсько-угорських міжмовних контактів у Закарпатському угорському інституті ім. Ференца Ракоці II. *Acta Beregsasiensis*. 2009. Вип.1. С. 91-112. URL: http://real.mtak.hu/24427/7/ukran_magyar_nyelvi_kapcsolatok_vizsgalata.pdf
2. Bassnett S. Reflections on Comparative Literature in the Twenty-First Century. *Comparative Critical Studies*. 2006, № 1. Р. 3-11.
3. «Всесвіт» № 9-10 за 2006 рік. (Спеціальний угорський номер) №9-10 за 2006 рік – Журнал «Всесвіт» URL: vsesvit-journal.com
4. Мушкетик Л. Переклади угорської літератури українською мовою. «Всесвіт» 2006. № 9-10. С. 225-229.

5. Шмігер Т. Історія українського перекладознавства ХХ сторіччя. Київ : видавництво «Смолоскип», 2009. 345 с.
6. Майфет Г. Вибрані розвідки з перекладознавства Львів: НТШ, Коміс. всесвіт. л-ри ім. М. Лукаша ; [упорядкув., вступ. ст. і прим. Т. В. Шмігер]. 2017. 97 с. Також див.: Стріха, Максим. Український художній переклад: між літературою і націєтворенням. Київ: Факт–Наш час, 2006. 344 с.
7. Зорівчак Р. З любов'ю до науки та життя Львів: НТШ, Коміс. всесвіт. л-ри та міжкультур. комунікації ім. М. Лукаша [упорядкув., вступ. ст. і прим. Т. В. Шмігер], 2021. 219 с.
8. Мегела І. Угорський роман 20–30 років ХХ століття. Проблематика. Жанрова структура. Форма оповіді: Монографія. Київ: Видавець Вадим Карпенко, 2008. 284 с.
9. Бобинець С. Силуети й профілі угорської романістики: діалектика буття. «Всесвіт». 2011. № 7-8. С. 238-243.
10. Кеба О.В. Обшири й глибини наукових пошуків професора Івана Мегели. *Ейдоси літературознавчого дискурсу*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго. 2016. С. 5-12.
11. Lebovics V. Professor of Eötvös Loránd University, Budapest Viktória Lebovics. URL: <https://independent.academia.edu/Vikt%C3%B3riaLebovics>
12. Ars translationis. Szakmai lektorok Zoltán András, Musketik Leszja. Kiadja az ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszéke. Felelős kiadó a Szláv Filológiai Tanszék vezetője. Sorozatszerkesztő Lukács István, 2018. 268 o. URL: https://www.academia.edu/39607543/ARS_TRANSLATIONIS
13. Helikon. Irodalom- és kultúratudományi szemle a bölcsészettudományi kutatóközpont irodalom tudományi intézetének folyóirata. URL: https://epa.oszk.hu/03500/03580/00024/pdf/EPA03580_helikon_2021_4.pdf
14. Чордаш В. Роман і закарпатська угорська література після розпаду СРСР. *Угорсько-українське пограниччя: етнополітичні, мовні та релігійні критерії самоідентифікації населення*: монографія / [від. ред. І. Патер; упоряд.: О. Муравський, М. Романюк]. Львів: НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. 2020. С. 289-298. с.
15. Пастух Т. Дві версії постмодерного роману: «Небесна гармонія» Петера Естерхазі та «Коханці юстиції» Юрія Андруховича. *Угорсько-українське пограниччя: етнополітичні, мовні та релігійні критерії самоідентифікації населення*: монографія [від. ред. І. Патер; упоряд.: О. Муравський, М. Романюк]. Львів: НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 2020. 348 с.
16. Зимомря О. Українсько-угорське помежів'я: особливості літературної взаємодії. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 2014. Вип. 8. С. 360-364.
17. Балла, Евеліна Мала проза українських письменників-шістдесятників у перекладі угорською мовою. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: *Філологія*. ред. кол.: М. Номачі (гол. ред), Н. Венжинович (голов. ред. ради), Ю. Бідзіля та ін. Ужгород : ПП Данило С.І., 2019. Вип. 2(42). DOI: [https://doi.org/10.24144/2663-6840.2019.2.\(42\).137-143](https://doi.org/10.24144/2663-6840.2019.2.(42).137-143)
18. Балла, Евеліна. Угорський дискурс творчості Івана Чендея. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: *Філологія*. На пошану Івана Чендея (до 100-річчя з дня народження) / ред. кол.: М. Номачі (гол. ред), Н. Венжинович (голов. ред. ради), Ю. Бідзіля та ін. Ужгород : ПП Данило С. І., 2022. Вип. 1 (47). С. 15-22.
19. Талабірчук О. Переклади Петра Скунця з угорської мови (на матеріалі перекладів поезії Вілмоша Ковача). *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: *Філологія* / ред. кол.: М. Номачі (гол. ред), Н. Венжинович (голов. ред. ради), Ю. Бідзіля та ін. Ужгород : ПП Данило С. І., 2022. Вип. 2 (48). С. 84-90.
20. Васьків М. Угорська поезія в перекладах Павла Мовчана. «Україністика в Угорщині та поза її межами»: матеріали Міжнародної наукової конференції (м.Ніредьгаза , Угорщина. 26–27 листопада 2021р.). Kiadó: Nyíregyháza, 2022. С.157-164.
21. Kovács Sándor Iván. Szöveggyűjtemény a régi magyar irodalomból I. Budapest: Osiris Kiadó, 2003. 572 o.
22. Pesti G. Ezópus fabulái (1536). Tarnai Andor és Csetri Lajos (szerk.) *A magyar kritika évszázadai* I., Budapest, 1981. 76-78.o.
23. Pázmány P. Kempis Tamásnak a Kristus követéséről négy könyvei (1604). Kenyeres Ágnes (szerk.) *A kegyes olvasóhoz!* Budapest, 1964. 59-60.o.
24. Rainis J. A magyar Virgilius (1789). A műfordítás elveiről. Magyar fordításelméleti szöveggyűjtemény. Szerk. Jyzán Ildikó. Budapest: Balassi Kiadó, 2008. 42.o.
25. Batsányi J. A fordításról (1787). A műfordítás elveiről. Magyar fordításelméleti szöveggyűjtemény. Szerk. Jyzán Ildikó. Budapest: Balassi Kiadó, 2008. 31-33.o.
26. A tudományos irodalom. A magyar irodalom története 1772-től 1849-ig. Szerk. Pándi Pál. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1965. III. k. 80-87.o.
27. Fried István. Az érzékeny neoklasszicista. Vizsgálódások Kazinczy Ferenc körül. Sátoraljaújhely– Szeged, 1996. 61-84.o.
28. Bessenyei György. Magyarság (Bécs, 1778); Magyar néző (Bécs, 1779); Egy magyar társaság iránt való jámbor szándék (1781). *Magyar irodalomtörténet* Pintér Jenő (szerk.). URL: <https://www.arcanum.com/>

hu/online-kiadvanyok/MagyarIrodalom-magyar-irodalomtortenet-1/magyar-irodalomtortenet-pinter-jeno-5116/4-a-magyar-irodalom-a-xviii-szazadban-F17/bessenyei-gyorgy-118B/

29. Kármán József. A Nemzet Tsinosodása. *Első folyóirataink. Uránia*. Szerk. Szilágyi Márton. Debrecen, 1999. 302-316.o.

30. Szász K. A műfordításról a különös tekintettel Shakespeare és a Biblia fordítására (1859). *A műfordítás elveiről*. 167-187.o.

31. Gyulai P. A fordításokról (1902). *A műfordítás elveiről*. 240-246.o.

32. Ignóty (Veigelsberg S.) A fordítás művészete. *Nyugat*. 1910.3. sz. 471-472.o.

33. Hatvany L. Szimat és ízlés. *Nyugat*. 1908. 1. sz. 569.o.

34. Kosztolányi D. Ábécé a fordításról és fordításról (1928). *Nyelv és Lélek*. Budapest-Újvidék 1990. 574-579.o.

35. Babits M. Dante fordítása. *Nyugat*. 1912. 5 sz. 663.o.

36. Офіцинський Р. Новітня література Закарпаття: Літературознавчі статті, нариси, рецензії, огляди. Ужгород : Гражда, 2015. 120 с.

37. Переклад – міст між мовними світами : темат. бібліогр. покажч. Уклад. : Л. П. Болдуреску, О. Г. Краснова. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2017. 104 с.

38. Білокінь М. Шкробинець Юрій Іванович. *Українські перекладачі: бібліографічні довідки*. Київ : Наукова думка, 2006.